

Ponència sobre

SECTOR AGRARI I SISTEMES DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Índex

1. Justificació

2. Anàlisi de la situació actual

3. Possibles vies de futur. Amenaces i oportunitats

3.1 Amenaces

- La Intensificació
- El monocultiu turístic

3.2 Oportunitats

- Qualitat per quantitat
- Diversificació de productes i millora de la comercialització

4. Ajudes externes

4.1 Administracions públiques

4.2 Custòdia del territori

4.3 Implicació del sector privat

4.4 Aportació d'idees a debat

1. Justificació

Els sectors relacionats amb les activitats agràries i pesqueres tenen un valor estratègic reconegut, ja que de fet són els gestors de la major part del patrimoni natural. En aquest sentit, és particularment destacable la comparació entre el pes de l'ocupació laboral del sector agrari a l'illa i el percentatge de territori (82 %) que és gestionat per a usos agrícoles o ramaders (51 %) i forestals (31 %).

Des del GOB, associació dedicada a la conservació, veiem amb preocupació que l'actual crisi que darrerament es manifesta en el sector primari, afegida a la seva substitució gradual per l'economia basada en el turisme, es tradueix en una constant disminució dels valors ambientals -sense obviar altres zones de gran valor natural quant a biodiversitat i que no es troben lligades al sector-. En el món agrari s'abandonen pràctiques ancestrals que es trobaven íntimament lligades a l'ecologia dels seus territoris i al manteniment del paisatge com a valor afegit.

Apareixen noves tècniques fruit de l'evolució tecnològica que per una banda, possibiliten una qualitat de vida al pagès, però per l'altra obren les portes a una explotació intensiva que té com a conseqüència un impacte sobre el medi a una velocitat que no li permet l'adaptació a la nova situació: l'explotació de regadius, l'ús de pesticides, l'eliminació de marges de vegetació silvestre i la contaminació dels aqüífers subterranis per excés d'adob, són algunes de les greus conseqüències que implica aquesta intensificació. Per altra banda, veiem com gran part de les explotacions agràries s'abandonen (unes 60 explotacions han tancat en els últims dos anys) i els seus territoris engrandeixen o intenten incorporar-se sovint al mercat immobiliari.

Però la constatació de la crisi que afecta al model agrari menorquí, orientat pràcticament en la seva totalitat cap a la producció de llet de vaca, obre el debat sobre la necessitat de reconvertir activitats sense futur i esdevé, per tant, una oportunitat d'orientar aquestes activitats agràries cap a enfocaments basats en la sostenibilitat del sector i del medi que el sustenta. Per altra banda, aquest és el model que intenta impulsar la Unió Europea, reduint les ajudes a la producció i prioritant la qualitat del producte final.

Els trets socials que emmarquen encara els sectors de producció primària condicionen indiscutiblement les seves relacions amb el medi ambient. L'àmbit pesquer centra la seva activitat econòmica a la pràctica ancestral de la recol·lecció, mentre que el món agrari en poques ocasions ha superat la visió de la natura com a força a dominar, quan no és a combatre. Alhora, es detecta que bona part de les activitats d'oci relacionades amb aquests àmbits acostuma a estar més en la línia d'oferta d'oci consumista que no basada en una filosofia de compromís vers la preservació dels valors ambientals.

Davant els problemes derivats de la situació descrita, les iniciatives empresarials privades no donen mostres de trobar vies de solució i sovint intenten importar mètodes intensius que no fan més que agreujar, a mitjà termini, les dificultats per sostenir les activitats. En aquest context, la competència que realitza el sector turístic quan ofereix possibles sortides econòmiques per a la propietat fa més difícil que es trobin efectivament reconversions desitjables.

Veient el ritme d'abandonament o de pèrdua de renda gradual que experimenta tant el sector agrari com el pesquer tradicional, sembla prou clar que l'actuació de l'Administració tampoc no és suficient per solucionar el problema. La lentitud en la reacció a nous problemes, la forta inèrcia que se'n deriva d'anys anteriors i, evidentment, els interessos econòmics que es poden veure afectats, dificulten sens dubte la labor que teòricament es podria dur a terme des de l'Administració per corregir el rumb dels sectors en qüestió.

Aquesta situació fa que es reafirmi la necessitat, ja detectada en congressos anteriors, d'establir un posicionament actualitzat del GOB quant a les aportacions que pot fer perquè el sector agrari menorquí adopti pràctiques compatibles amb les idees de conservació -objectiu de la nostra

associació-, a partir de la recerca comuna d'enfocaments que comparteixin la viabilitat econòmica amb la sustentabilitat mediambiental.

2. Anàlisi de la situació actual

L'illa de Menorca ha estat intervinguda per la mà de l'home en quasi la seva totalitat. Tanmateix, el sistema de ramaderia extensiva que hi ha predominat ha configurat un paisatge en mosaic que li permet una bona interrelació amb la vegetació i amb la fauna silvestre. Actualment, el sector agrari encara gestiona la major part del territori illenc, però la crisi a la qual s'enfronta fa témer una fugida cap endavant i una aposta per la via de la intensificació que, com s'ha explicat abans, tindria importants repercussions sobre els valors ambientals de l'illa.

El camp menorquí encara està orientat majoritàriament a la producció de llet de vaca. No obstant, la principal indústria illenca de transformació de llet (El Caserío), que fou al mateix temps una de les indústries d'alimentació més potents d'Espanya durant molts anys, va canviar radicalment les seves polítiques de preus de compra als agricultors quan va ser adquirida per la companyia Kraft Jacobs Suchard. A aquesta nova situació s'hi afegeixen la política europea per combatre els excedents de llet i l'establiment de quotes màximes de producció. Dins d'aquest context, el sector ha anat experimentant un descens constant de rendibilitat, acompanyat del corresponent degoteig d'abandonament de finques.

Però més recentment s'ha produït un nou fet que accelera la necessitat de reconversió. L'aparició de la crisi coneguda com de les "vaques boges" ha significat una nova derrota per a un sistema de producció basat en l'engreix a qualsevol preu del bestiar, i Menorca ha sigut una de les zones més castigades per la malaltia de l'encefalopatia espongiforme bovina. El sacrifici obligat de molts caps de bestiar boví i el corresponent descens de preu en els mercats, ha fet que moltes finques hagin abandonat la seva activitat ramadera extensiva, activant d'aquesta manera un procés de canvi iniciat fa anys a un ritme més lent.

És necessari tenir en compte que el mercat lleter europeu està regulat en base a produccions obtingudes en dos tipus bàsics de conreu :

- Conreus amb climatologies semblants a la de Menorca però amb grans quantitats d'aigua disponibles tot l'any, i amb disponibilitat de grans espais per fer rotacions de descans i regeneració de les terres.
- Conreus amb climatologies d'alta muntanya que els permeten alimentar el bestiar a les altes pastures al estiu i, mentrestant, conrear les baixes pastures per tal d'emmagatzemar aliment per a l'hivern, i sempre amb grans quantitats d'aigua disponibles.

Aquestes condicions, molt favorables per a aquestes explotacions, fan que el preu de la llet sigui suficient per mantenir un nivell de vida mitjà i mitjà-alt. Tanmateix, el model traslladat a Menorca només permet en general un nivell de vida mitjà i mitjà-baix, amb tendència decreixent a causa dels factors desfavorables de la insularitat i la climatologia. Així i tot, en cas que a Menorca es mantinguessin els preus fins ara vigents, només seria possible augmentar el nivell de vida del sector a costa d'intensificar producció i, per tant, de sacrificar els aqüífers i accelerar l'esgotament dels terrenys.

Les condicions de vida als llocs

Per altra part, no podem deixar de banda algunes de les necessitats socials que pateixen les explotacions agràries, sobre tot les de tipus familiar, que es troben en alguns casos amb la dificultat de disposar de tots aquells serveis, avui bàsics, que la societat demana, com són:

- La facilitat de comunicació vial
- Els serveis d'energia elèctrica, d'aigua potable i de telecomunicacions
- La seguretat personal, laboral i d'habitatge
- La qualitat de vida, traduïda en disponibilitat d'hores de lleure equiparades a les de la resta de la societat.
- La remuneració econòmica del treball de la dona al lloc i el dret a la cotització de pensions.

Cal destacar a Menorca l'alt nivell de consciència social i col·lectiva, fruit d'una tasca d'educació no formal en els camps de la sostenibilitat. Això ha contribuït sens dubte a l'enfocament que hom percep en l'aprovació del Pla Territorial Insular (instrument que ordenarà els usos territorials en els pròxims 10 anys), el qual serà per a Menorca una oportunitat històrica de fer de l'illa un exemple extrapolable a d'altres parts del món. No hem d'oblidar, però, que Menorca no és una illa desfavorida des del punt de vista econòmic; al contrari, el nivell de vida és alt i, per tant, és molt més difícil per als seus habitants acceptar tesis d'abandonament de creixement, en favor de la qualitat de vida.

Aquesta situació ens fa creure que és indispensable actuar a favor d'un canvi en la mentalitat de l'agricultor i en la filosofia de les explotacions. De no aconseguir-se això, passaran a formar part del monocultiu turístic -del que ja depèn gran part de l'economia illenca- o intentaran una sortida cap endavant mitjançant la intensificació de processos, amb el corresponent perjudici ambiental que acompanya aquestes dinàmiques.

3. Possibles vies de futur. Amenaces i oportunitats

3.1 Amenaces

- **La intensificació**

Com ja s'ha dit abans, les activitats agràries i els seus agents a Menorca tenen un reconegut valor

estratègic en ser gestors del medi natural i actuar sobre un 82% del patrimoni natural, repartit en un 51% per a usos agrícoles i ramaders, i un 31 % per als forestals.

L'abandonament progressiu de les pràctiques ancestrals, íntimament lligades amb el paisatge, i la pèrdua del tradicional equilibri natural del seu territori -degut principalment a la incorporació de tècniques d'explotació intensiva sobretot en ramaderia- duen implícites diverses conseqüències negatives per als recursos naturals, en actuar sobre un medi fràgil. El no tenir en compte aquesta fragilitat pot comportar diversos factors negatius:

- La sobreexplotació dels aqüífers.
- L'abús de pesticides i d'herbicides.
- L'eliminació dels marges de vegetació silvestre i de paret seca, amb la corresponent pèrdua de diversitat vegetal i animal.
- La pèrdua de sòl fèrtil a causa de llaurar en pendent i facilitar l'escorrentia, en no haver-hi vegetació que subjecti la terra.
- La contaminació dels aqüífers subterranis per excés de nitrats.
- L'impacte de construccions d'aqüicultura industrial i infraestructures creixents.

La pèrdua, en definitiva, dels valors naturals que han mantingut la diversitat natural i l'equilibri entre natura i activitat humana.

A part dels perjudicis que tindria la intensificació de les explotacions, en termes econòmics s'ha comprovat que en els mercats regulats -tant econòmicament com financera i amb quotes de producció- la rendibilitat per vaca és creixent fins a un determinat nivell de quota. A partir d'aquest nivell, però, els guanys no augmenten, atès que l'increment de despeses per sobrealimentació, medicaments, vacunes, treball i inversions en infraestructures es converteix en insostenible.

Aquesta llei, que els economistes anomenen dels rendiments decreixents, té uns límits molt crítics a una illa com Menorca, ja que la necessitat de farratges es troba limitada per la pluviometria i aquest recurs és escàs i canviant en quantitat, periodicitat i regularitat.

- **El monocultiu turístic**

A aquesta situació del sector agrari a Menorca, s'ha d'afegir la mateixa dinàmica que s'observa en gran part de la costa mediterrània: una dependència creixent dels sectors econòmics envers el sector turístic. Aquest desplaçament cap al que denominem monocultiu turístic du implícit un seguit de conseqüències negatives per al medi com ara:

- ü La pèrdua de valors naturals a conseqüència del canvi d'una activitat agrària extensiva

cap a activitats turístiques, que fins ara es focalitzaven en el litoral.

- ü La creixent depredació dels recursos naturals com l'aigua o els àrids per a la construcció, junt amb una demanda creixent de recursos energètics i d'infraestructures públiques.
- ü L'increment econòmic especulatiu del valor del sòl, com a conseqüència de l'ús urbanístic del litoral i dels territoris pròxims.
- ü L'increment dels abocaments sòlids i líquids i de la pressió humana sobre els ecosistemes.
- ü La pèrdua de la qualitat de vida dels ciutadans durant l'època estival, que es tradueix en un canvi d'actituds cap als visitants.
- ü Manca reconeixement del paisatge agrari i activitat tradicional com a valor afegit al producte turístic.

D'altra banda, aquest monocultiu turístic porta implícit principalment, pel seu caràcter d'estacionalitat, un desenvolupament econòmic que per a una part important de la societat té tendència a la generació de fenòmens com:

- ü La generació de llocs de treball temporal, complementats en alguns casos amb ajuts públics.
- ü L'abandonament dels estudis per part dels joves, en començar la temporada turística abans de la finalització del curs escolar.
- ü Les remuneracions poc elevades i sovint complementades amb ingressos econòmics no regulars.
- ü L'encariment de la vida dels residents, bàsicament en relació a habitatge, alimentació i articles de primera necessitat.
- ü La pèrdua de patrimoni, que passa, en la majoria dels casos, a mans de fora de l'illa.

3.2 Les oportunitats

- **Qualitat per quantitat**

Aquesta situació fa creure que és indispensable actuar a favor d'un canvi de la mentalitat de l'agricultor, de la filosofia de les explotacions i dels ajuts per part de les administracions públiques, que possibilitin l'estabilitat socioambiental del nostre territori.

En l'actualitat, les polítiques agràries de la Comunitat Europea i la reforma de la PAC, aprovada recentment, s'adrecen a canviar el concepte de quantitat pel de qualitat, potenciant d'aquesta forma les produccions més artesanals amb els corresponents controls sanitaris emparats per les denominacions d'origen i prioritzant les mesures de caràcter mediambiental, enfront de les d'una agricultura no respectuosa amb el medi.

Existeixen iniciatives en marxa dins del sector, bàsicament encarrilades al mercat de productes de

qualitat, és a dir, amb valor afegit, principalment en explotacions en terres de propietat o en concepte de lloguer. Tanmateix, són poc conegudes i en general es veuen com a experiències no representatives.

Hem de dir, però, que molts tipus d'iniciatives similars s'estan duent a terme en tot l'Estat Espanyol de manera satisfactòria, convertint situacions de crisi cap a nous jaciments laborals i conjugant -el més important per a nosaltres- activitat agrària amb conservació del medi.

Per tant, en aquests context, creiem que val la pena dur exemples que vagin en aquesta línia, que rompin la inèrcia pessimista que impera en el sector i obrin, per la via de l'exemple concret, inquietuds entre els agents més dinàmics del sector.

Les oportunitats noves no només poden dependre del sector terciari sinó que han de ser internes del sector perquè es torna a fer un monocultiu turístic.

- **Diversificació de productes i millora de la comercialització**

En aquest sentit resta molta feina per fer encara a Menorca, però existeixen ja iniciatives de producció amb valor afegit que, potenciades amb una bona denominació d'origen i/o amb segells de qualitat i basades en l'aplicació de bones pràctiques agràries, puguin redundar en un bon futur per als sectors emergents de tot tipus de producte manufacturat:

- Formatge artesà.
- Derivats làctics com iogurts, brossat, etc.
- Embotits tradicionals.
- Mel de Menorca.
- Mermelades casolanes.
- Agricultura ecològica.
- Carn de boví amb engreix ecològic.
- Conreus per a la indústria de la perfumeria, de la dietètica, de la dermofarmàcia, de l'herboristeria i de la floristeria.
- Llavors de varietats autòctones en horta i fruiters.

Quant al sector lleter, es constata la falta de rendibilitat d'aquestes explotacions, sense que hi hagi, però, indicis de voluntat de canvi. L'explotació dels recursos tècnics i del serveis també està infrautilitzada; cada explotació compta amb maquinaria agrícola i infraestructures prou modernes, però no poden amortitzar les inversions realitzades, donada la seva petita dimensió.

Es fa necessari, per tant, aprofitar al màxim les infraestructures i la recerca de possibilitats de

noves vies empresarials existents introduint, de forma pausada però constant, mesures correctores adreçades a les següents fites de futur a mitjà i llarg termini:

- Compliment de la quota de producció lletera sense produir excedents, per tal de seguir aprofitant al màxim el mercat existent.
- Revalorització de la vaca autòctona respecte a d'altres races manco adaptades al medi, amb l'objectiu a llarg termini de substituir les races no adaptades al nostre clima.
- Ajust de la capacitat de producció de la raça frisona a la demanda real del producte, per tal d'aconseguir una major rendibilitat del cost d'engreix i sanitari i poder equilibrar la sostenibilitat dels terrenys, mantenint la lliure pastura.
- Diversificació de les produccions complementant l'activitat principal lletera amb d'altres alternatives més versàtils i de fàcil reconversió a la demanda canviant de la societat, que permetin assegurar una sostenibilitat econòmica de futur davant de possibles eventualitats de reducció de quotes i de costos del sector lleter. No hem d'oblidar que el sector lleter és un dels més competitius a Europa i per tant està sotmès a una gran pressió vers la reducció de costos.
- Recerca de nous mercats per als productors de sectors emergents i estudi de possibles vies de sortida d'aquests productes, contrastant-ne tipus, quotes de producció, preus de venda etc., que ajudin a la configuració i a l'orientació d'aquestes explotacions cap a produccions alternatives.
- Obrir i impulsar mercats urbans i no la venda directa (sense descartar-la) en el propi lloc.
- Formació per la producció rendible dels nous productes.
- Ajudes per fer front a la situació del trànsit entre les dues situacions, per part de l'administració.

Sense entrar en un debat sobre el règim d'amtgeria, i acceptant que és el que ha estat funcionant fins ara, però reconeixent que la SRM suposa una dificultat a les millores de condicions de vida dels treballadors/res del sector, és evident que les estructures, per elles mateixes, no són absolutament bones o dolentes; el que realment les fa efectives és precisament la seva capacitat d'adaptació a les demandes canviant del mercat, dels sistemes econòmics i de la societat en general.

En relació a les explotacions gestionades sota la figura de SRM que desitgessin diversificar els seus conreus amb nous productes al marge del sector lleter, convindria arribar a acords, encara que fossin puntuals, entre els dos socis del SRM. Aquests acords anirien encaminats a estudiar la proposta de nou mercat i fixar un cost d'inversió econòmica, acompanyat d'un compromís de durada de l'explotació del nou conreu en base a la seva amortització.

En aquest punt tindríem que copsar les opinions dels dos socis de la SRM, l'amo i el propietari, per tal de facilitar que aquest tipus de contracte es pugui adaptar a les noves demandes del sector. Tanmateix, és evident que una bona experiència en la posada en marxa de nous sectors emergents i uns bons resultats econòmics facilitarien el canvi de perspectiva que precisa en aquest moment el regim d'amitgeria.

4. Ajudes externes

4.1 Administració pública

El paper de l'Administració és clau per afavorir un canvi en la filosofia de les explotacions, impulsant mesures concretes que prioritzin aquelles actuacions que compleixin els requisits ambientals marcats per les diferents polítiques i que cerquin sortides en la línia de diversificació i qualificació del producte, front a la producció intensiva del sector lleter.

A nivell de normatives, se'n podrien impulsar algunes que anessin en aquest sentit:

- Aprovació dels criteris de bones pràctiques agràries sobre els que s'haurien de basar les explotacions susceptibles de rebre ajuts públics.
- Regulació i revisió de les marques distintives de qualitat, adaptant-les a les noves directrius de la PAC.
- Desenvolupament d'un reglament que permeti i reguli l'ús de la denominació d'origen MENORCA, amb garanties de qualitat.
- Subvencions públiques per al transport de mercaderies, amb denominació d'origen Menorca, als mercats exteriors de l'illa.
- Exempcions fiscals o ajudes per fer atractiva la implantació d'empreses que fabriquin productes de conreus agrícoles sostenibles de l'illa.
- Crèdits tous per al condicionament dels habitatges a les explotacions agràries, sempre que hi hagi un compromís satisfactori entre les parts que formen la Societat Rural Menorquina.
- Plans d'inversió pública per fer arribar la xarxa de comunicacions via Internet a la totalitat de les explotacions agràries, en les mateixes condicions que les dels habitatges en nucli urbà.
- Establiment d'una xarxa de canalització d'aigües depurades i garantia d'aquesta depuració.
- Promoció de línies d'ajuts per instal·lar parcs de generació d'energia de tipus eòlic, fotovoltaic, cicles combinats eòlic-fotovoltaic-hidroelèctric o eòlic-hidrogen, etc., en zones a protegir o agrícolament molt pobres, com ara les costaneres.

- Limitació de la implantació de centres comercials de gran superfície i promoció de la venda de productes propis de l'illa en els existents.
- Estudi de viabilitat de creació a Barcelona d'un "espai Menorca", dedicat a la divulgació dels potencials de l'illa quant a:
  - Productes ecològics d'alimentació.
  - Sabateria.
  - Bijuteria.
  - Implantació d'empreses que emprin matèries primeres procedents dels conreus sostenibles de l'illa.
  - Divulgació de la cultura menorquina.
- Impuls a la creació d'empreses destinades a la recerca de nous mercats i de noves vies de comercialització, com ara societats mercantils (cooperatives, anònimes, limitades) amb un conjunt d'accionistes format pels propis productors. Aquesta mateixa estructura podria assolir la tramitació i el seguiment d'aplicació dels controls a les explotacions per tal d'obtenir la denominació d'origen, coordinant al mateix temps els ajuts oficials.
- Mitjançant els pressupostos públics de manteniment de carreteres i de camins rurals, adjudicació de les feines de manteniment de sèquies i voreres als pagesos de les finques afectades, sota el compromís de mantenir la tanca de paret seca i la porta principal d'ullastre.
- Acord oficial d'impulsar i regular la figura de custòdia de territori com una nova via de generar ingressos per als llocs i garantir la conservació de zones interessants, tant des del punt de vista de la biodiversitat com paisatgístic.

4.2 La custòdia del territori. Una via de sostenibilitat econòmica de les zones poc productives però ambientalment molt valuoses

El terme custòdia significa, simplement, el fet de vetllar i tenir cura de la terra.

Per als propietaris, la custòdia és una manera d'obtenir suport per conservar els valors i recursos de la seva finca, que pot ser compatible amb l'activitat econòmica rendible.

Per a les entitats de custòdia, és un conjunt de mecanismes que volen facilitar que els propietaris puguin fer seva la responsabilitat de gestionar i protegir el territori, els seus recursos i els valors naturals, culturals i paisatgístics.

Els acords de custòdia són voluntaris i contenen un seguit de clàusules per potenciar aquelles activitats de la finca que ajuden a la conservació del patrimoni natural i d'altres que asseguruen la protecció de determinats recursos i valors. En el cas de finques agràries els acords es basen en un document de bones pràctiques agràries que s'estableixen a partir d'uns criteris agraris bàsics.

Les entitats de custòdia són les organitzacions que treballen en estreta col·laboració amb els propietaris i els pagesos de les finques per tal d'assolir i mantenir els acords de custòdia, adaptant els

acords a les peculiaritats pròpies de cada lloc i assumeixen la recerca de fons compensatoris per a les finques.

Aquí es donen alguns exemples de custòdia:

- ü Manteniment de la ramaderia extensiva i de la producció de qualitat a canvi d'una etiqueta de producte amb valor afegit que permeti augmentar ingressos sense intensificar.
- ü Cedir concessions d'explotació de la riquesa forestal i silvestre de les zones protegides a canvi de mesures econòmiques que suposin ingressos similars als que s'obtidrien per l'explotació forestal en actiu.
- ü Consensuar, com a canvi per aquestes ajudes, col·laboració i treballs de control i manteniment d'aquestes zones ambientalment molt valuoses, en el propi lloc i pel propi pagès.
- ü Crear itineraris a zones naturals, amb contraprestacions per part del sector turístic proper, que aprofita un paratge ben conservat per a la seva promoció turística.

4.3 Implicació del sector privat

És evident que una bona part d'empreses, sobretot del sector turístic, tenen com a base de la seva activitat econòmica el paisatge i la conservació de la natura i, en molts casos, activitats directes sobre l'espai natural, sense que en principi existeixi una contrapartida econòmica concreta destinada al manteniment i la conservació d'aquests valors. Per tant, l'estudi de noves vies d'ingressos per al camp a partir de la responsabilitat social corporativa seria un dels elements a treballar en un futur, per tal d'incorporar aquesta filosofia entre l'empresariat menorquí i aconseguir la seva implicació en la conservació del medi.

En principi, la millor solució des de el punt de vista empresarial seria oferir la imatge de denominació d'origen, Reserva de la Biosfera, àrees protegides, etc., com un valor d'imatge que les empreses poguessin incorporar al seu màrqueting, per tal de valoritzar la procedència de les seves matèries primeres i, d'aquesta manera poder destinar un fons econòmic de custòdia d'aquestes zones.

Aquesta recollida de fons econòmics hauria d'anar acompanyada de propostes concretes i justificatives dels treballs de custòdia realitzats i donar possibilitat de presència d'imatge de les empreses compromeses, així com de l'establiment d'un sistema de control per evitar que les inversions no es desviïn dels seus objectius.

Al mateix temps, seguiria existint sempre la possibilitat de recaptar fons puntuals per actuacions concretes sobre aquestes zones per part d'empreses interessades en promocionar la seva imatge. També l'estalvi fiscal pot ser un al·licient per a aportacions econòmiques d'empreses a entitats de custòdia, sempre que compleixin els requisits legals.

A l'actual model agrari hi ha molts altres agents, a part del pagès, que treuen beneficis. Si es vol fomentar una reconversió caldrà tenir molt present la resistència que aquesta altra gent pugui realitzar. En aquest sentit, es proposa potenciar sistemes de producció i comercialització de productes agraris de manera que es sumin als interessos d'altres sectors de la societat menorquina, com ara el sector turístic, el sector comercial, els consumidors responsables, etc.

4.4 Aportació d'idees a debatre

- Producció diversificada amb demandes de molta qualitat i quantitats limitades, complementàries de les altres explotacions.
- Incentivació de la creació de cooperatives de productors i consumidors per a la venda i distribució a domicili dels productes ecològics de les explotacions agràries, sense oblidar el sector turístic d'apartaments.
- Venda i distribució de llet i de productes làctics a domicili, amb envàs de vidre retornable, sense oblidar el sector turístic d'apartaments.
- Potenciació d'aquestes explotacions amb complements turístics, com ara visites, artesanía, concerts i activitats culturals etc., sempre com a complement -no substitució- de la principal activitat agrària.
- Habilitació de llocs d'interès especial de visita, amb preu d'accés, i repercussió d'aquests ingressos a la finca afectada, en concepte de manteniment del paisatge, a l'estil dels aparcaments de platja o de monuments arqueològics, per exemple.
- Trasllat dels "tallers-botiga" d'artistes artesans a les finques rurals, afavorint a la finca amb un ingrés en concepte de lloguer i potenciant la conservació de les construccions.
- Oferiment de la venda de productes de cultiu ecològic de la pròpia finca, aprofitant l'apropament turístic.
- Organització de concerts itinerants a les finques, que podrien complementar-se amb algun servei de càtering de productes ecològics de l'illa i de comerç just, i repercussió d'una part dels ingressos a la finca, encaminats al seu compromís de manteniment del lloc. Aquesta opció podria fàcilment potenciar-se aprofitant l'existència de grups de joves músics, sobretot en els estils de jazz i clàssica.
- La possibilitat del senderisme a peu, combinat amb recorreguts a cavall en les àrees d'interès a Menorca, permetria aprofitar aquest tipus de turisme emergent d'estances de curta durada i poca pressió sobre el medi durant tot l'any, amb allotjaments-refugi a les explotacions agràries, excepte els mesos més fràgils de juliol, agost i setembre.
- Promoció per aconseguir com a clients els hotels i els establiments turístics de Menorca.
- Impulsar iniciatives de relació directa productor-consumidor basades en els principis del comerç just, amb preus pactats fins i tot abans de l'inici de la producció.